



Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies ter voorbereiding van de Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling in Johannesburg

- **Op eigen initiatief**
- **Vorbereid door de diverse werkgroepen van de Raad**
- **Goedgekeurd door de algemene vergadering van 16 april 2002** (zie bijlage 2)

Inhoud

1. Situering en samenvatting [1-7]
2. De tien prioriteiten van de raad voor de Belgische regering [8-49]

Federaal beleidskader duurzame ontwikkeling

- 2.1. Prioriteit 1: Integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling realiseren [8-10]
- 2.2. Prioriteit 2: Duurzame ontwikkeling hanteren als beleidskader voor de hele regering en alle overheidsinstanties [11-14]
- 2.3. Prioriteit 3: Beleid duurzame ontwikkeling versterken door maatschappelijke participatie en door de versteviging van partnerschappen tussen maatschappelijke actoren [15-17]

Federaal beleid duurzame productie en consumptie

- 2.4. Prioriteit 4: Absolute noodzaak om een trendbreuk te realiseren inzake energie- en mobiliteitsbeleid [18-21]
- 2.5. Prioriteit 5: In het kader van het geïntegreerd productiebeleid aandacht besteden aan zowel de sociale en economische als aan de ecologische dimensie [22-26]
- 2.6. Prioriteit 6: Duurzame ontwikkeling bevorderen via adequate informatie, communicatie en reclame [27-32]
- 2.7. Prioriteit 7: Financiering voor duurzame ontwikkeling en duurzame productie in de derde wereld verzekeren [33-36]

Internationaal beleid duurzame ontwikkeling

- 2.8. Prioriteit 8: In de Mededeling van de Europese Commissie voor de Top van Sevilla duidelijk gedefinieerde, concrete en meetbare doelstellingen bepalen waarbij de band met het interne beleid van de Unie wordt gelegd [37-40]
- 2.9. Prioriteit 9: Meten is weten: de belangrijke rol van indicatoren voor de integratie van duurzame ontwikkeling in het Europese beleid erkennen [41-45]
- 2.10 Prioriteit 10: *International Governance for Sustainable Development* realiseren [46-49]

Bijlagen

1. Technische fiches
2. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 16 april 2002
3. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies
4. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies



1. Situering en samenvatting

- [1] In 1992 vond in Rio de Janeiro de Conferentie van de Verenigde Naties over Milieu en Ontwikkeling, ook wel de Top van de Aarde genoemd, plaats. De Wereldtop over Duurzame Ontwikkeling (WSSD, World Summit on Sustainable Development) die deze zomer (26 augustus tot 4 september), 10 jaar na Rio, plaats vindt in Johannesburg (Zuid-Afrika) heeft een dubbel opzet. Enerzijds wil deze top een balans opmaken van Agenda 21 en anderzijds een nieuwe impuls geven voor de realisatie van de Rio-overeenkomsten inzake duurzame ontwikkeling.
- [2] De Wereldtop in Johannesburg wordt voorbereid door uitgebreide regionale consultaties. Voor de UN ECE-regio (Europese continent plus VS en Canada) resulteerde deze voorbereiding in de Ministeriële verklaring van 25 september 2001. Hierin werden armoedebestrijding en duurzame consumptie- en productiepatronen voorgesteld als overkoepelende thema's en financiering voor duurzame ontwikkeling als een cruciaal horizontaal thema. De VN Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (CSD) werd aangesteld als voorbereidend comité (Preparatory Committee of Prepcom) voor de WSSD. In functie van de Wereldtop werden vier voorbereidende vergaderingen van dit comité vastgelegd: Prepcom I (30 april - 2 mei 2001), Prepcom II (28 januari - 8 februari 2002), Prepcom III (25 maart - 5 april 2002) en Prepcom IV (24 mei - 7 juni 2002). De verschillende maatschappelijke actoren werden in de mate van hun mogelijkheden actief bij deze Prepcoms betrokken. De Wereldtop zal moeten leiden tot twee types uitkomsten. Enerzijds een politiek document gekoppeld aan een globaal actieplan. Anderzijds zogenaamde type-2-resultaten. De bedoeling hiervan is dat er partnerschappen en verbintenissen zouden worden vastgelegd tussen maatschappelijke actoren met het oog op de uitvoering van Agenda 21.
- [3] Met het oog op de voorbereiding van deze Wereldtop organiseerde de FRDO in juni 2001 de conferentie 'Rio+10 in België: de kloof tussen verbintenissen en beleid'. De hoofdaandacht ging naar een analyse van de belangrijkste hinderpalen voor duurzame ontwikkeling in België en de formulering van beleidsvoorstellen. Op basis van dit symposium werd een gedocumenteerd verslagboek gemaakt. De raad maakte bij de voorbereiding van dit advies gebruik van deze suggesties. De raad is er van overtuigd dat er nog steeds een grote kloof bestaat tussen verbintenissen en beleid en vindt dat een echte trendbreuk noodzakelijk is.
- [4] Met dit advies wil de raad de federale regering tien prioriteiten inzake beleid duurzame ontwikkeling voorstellen, die tot een trendbreuk kunnen bijdragen. In de mate de regering haar eigen huiswerk maakt, door de akkoorden van Rio uit te voeren, kan zij met des te meer gezag op het internationale forum grotere inspanningen van de Europese Unie en de Verenigde Naties bepleiten betreffende het internationale beleid inzake duurzame ontwikkeling.
- [5] Vooreerst pleit de raad ervoor om duurzame ontwikkeling als beleidskader voor het hele regeringsbeleid te hanteren en de maatschappelijke participatie aan het beleid verder te versterken. Vervolgens spitst de raad zich in dit advies vooral toe op duurzame productie en consumptie. De raad stelt vast dat er op het federale, gewestelijke en gemeenschapsniveau verschillende initiatieven worden genomen, maar dat er op het nationale niveau geen strategie bestaat om duurzame productie- en consumptiepatronen te bevorderen, zoals trouwens wordt opgemerkt in het *Country Report* dat België opstelde voor de Wereldtop in Johannesburg. Nochtans is het principe van 'gezamenlijke maar gedifferentieerde verantwoordelijkheid' (beginsel 7 uit de Verklaring van Rio de Janeiro inzake milieu en ontwikkeling, juni 1992) hier voor de industrielanden in het bijzonder van toepassing. Tot slot formuleert de raad een aantal voorstellen met betrekking tot het beleid van de Europese Unie en het realiseren van good governance op internationaal vlak. De raad pleit er voor dat de Belgische regering deze laatste voorstellen opneemt in haar beleidsstandpunt voor Johannesburg.



[6] Als maatschappelijke adviesraad hecht de FRDO bijzonder belang aan het bevorderen van de participatie van de diverse maatschappelijke actoren aan het beleid. Daarom organiseert de raad op 24 april 2002 een symposium met als titel 'Duurzame productie en consumptie: een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid'. Tijdens het symposium zal de raad ondermeer suggesties formuleren voor het stimuleren door de overheid van de samenwerking en het partnerschap tussen de maatschappelijke actoren, ook *stakeholders* genoemd, om duurzame productie en consumptie te bevorderen.

[7] Samenvatting

Het advies van de raad kan worden samengevat in tien prioriteiten:

Federaal beleidskader duurzame ontwikkeling

1. Integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling realiseren
2. Duurzame ontwikkeling hanteren als beleidskader voor de hele regering en alle overheidsinstanties
3. Beleid duurzame ontwikkeling versterken door maatschappelijke participatie en door de versteviging van partnerschappen tussen maatschappelijke actoren

Federaal beleid duurzame productie en consumptie

4. Absolute noodzaak om een trendbreuk te realiseren inzake energie- en mobiliteitsbeleid
5. In het kader van het geïntegreerd productiebeleid aandacht besteden aan zowel de sociale en economische als aan de ecologische dimensie
6. Duurzame ontwikkeling bevorderen via adequate informatie, communicatie en reclame
7. Financiering voor duurzame ontwikkeling en duurzame productie in de derde wereld verzekeren

Internationaal beleid duurzame ontwikkeling

8. In de Mededeling van de Europese Commissie voor de Top van Sevilla duidelijk gedefinieerde, concrete en meetbare doelstellingen bepalen waarbij de band met het interne beleid van de Unie wordt gelegd
9. Meten is weten: de belangrijke rol van indicatoren voor de integratie van duurzame ontwikkeling in het Europese beleid erkennen
10. *International Governance for Sustainable Development* realiseren

Technische fiches

In verband met een aantal beleidsprioriteiten formuleert de raad meer concrete of bijkomende voorstellen en/of opmerkingen. Zie hiervoor de technische fiches in bijlage.

2. De tien prioriteiten van de raad voor de Belgische regering

2.1. Prioriteit 1: Integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling realiseren

[8] De raad waardeert de inspanningen die de regeringen hebben ondernomen om van duurzame ontwikkeling een beleidsprioriteit te maken. Toch stelt de raad vast dat er nog meer aandacht moet gaan naar een evenwichtige en geïntegreerde benadering van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling: de ecologische, de sociale en de economische. De leden van de raad vinden dat de ecologische en sociale pijlers zouden moeten worden versterkt, zonder echter een duurzame economische ontwikkeling te belemmeren. Volgens de raad moet ernaar worden gestreefd de sociale- en milieukosten in de prijzen te verrekenen.



- [9] De bedoeling van duurzame ontwikkeling is dat erover wordt gewaakt dat de aarde leefbaar blijft voor iedereen, ook voor de komende generaties. De allerarmsten verdienen daarom speciaal onze aandacht. Zij worden het meest getroffen door de negatieve aspecten van niet-duurzame keuzes door onze samenleving.
- [10] De raad is van oordeel dat de Belgische overheid een dubbele verantwoordelijkheid heeft: zij zou in België zelf een duurzaam beleid moeten voeren en promoten, en daarnaast zou zij op internationale fora van het bevorderen van duurzame ontwikkeling een rode draad in haar optreden moeten maken.

2.2. Prioriteit 2: Duurzame ontwikkeling hanteren als beleidskader voor de hele regering en alle overheidsinstanties

- [11] Economische, sociale en ecologische ontwikkeling worden nog te veel als afzonderlijke processen beschouwd. Dit gaat in tegen de geïntegreerde aanpak die met de goedkeuring van de wet van 5 mei 1997, betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling, werd onderschreven. Zoals beslist op de Europese Top van Cardiff in 1998, is een integratie van de leefmilieu-aspecten in de andere beleidsdomeinen noodzakelijk. Niet enkel het milieubeleid moet gebaseerd zijn op de principes van duurzame ontwikkeling. Daarom is de raad van oordeel dat duurzame ontwikkeling in het algemeen en Agenda 21 in het bijzonder een algemeen en permanent aandachtspunt dienen te vormen voor het beleid van alle regeringsleden. In het bijzonder suggereert de FRDO dat het kernkabinet zijn beslissingen in het licht van de principes van duurzame ontwikkeling zou voorbereiden en dat de sociale, ecologische en economische impact van politieke beslissingen correct zou worden geanalyseerd en op een coherente, evenwichtige en gecoördineerde manier in rekening gebracht.
- [12] Naast de noodzaak aan horizontale integratie wijst de raad ook op het belang van meer verticale integratie, zeker gezien de complexe verdeling van bevoegdheden binnen België. Een doeltreffend beleid inzake duurzame ontwikkeling vergt meer coördinatie tussen de verschillende beleidsniveaus in ons land. De federale overheid wordt opgeroepen om deze coördinatie en dit overleg verder te stimuleren, in samenspraak zowel met het internationale niveau als met de deelstaten en de lokale overheden. In de toekomst zou moeten worden gestreefd naar een 'nationaal' (= federaal + gemeenschappen + gewesten) plan inzake duurzame ontwikkeling dat de federale overheid en de gewesten en gemeenschappen samen uitwerken en uitvoeren (zie advies van de FRDO over het voorontwerp van Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling, april 2000). De raad pleit er voor om naast de administratieve overlegstructuren en naast de Interministeriële conferentie leefmilieu ook een Interministeriële conferentie over duurzame ontwikkeling op te richten. Men zou hiervoor kunnen verder bouwen op de recente ervaringen met de "uitgebreide" Interministeriële conferentie leefmilieu.
- [13] De raad verheugt zich erover dat België op federaal niveau als één van de eerste Europese landen werk heeft gemaakt van het ontwikkelen van een institutioneel kader om opvolging te geven aan de Rio-akkoorden. Duurzame ontwikkeling vormt één van de vier prioriteiten van het federale regeerakkoord. Toch bestaat er nog een grote kloof tussen beleidsvoorstellen en -uitvoering en een tekort aan een systematisch en samenhangend beleid inzake duurzame ontwikkeling in België. De raad pleit er in dat verband voor dat de uitvoering van het eerste Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling een veel hogere prioriteit zou krijgen. Om de voorstellen uit het plan uit te voeren zijn voor alle betrokken administraties heel wat meer inspanningen nodig op het vlak van personeel en middelen.

De opstelling van een tweede Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling dient te worden voorafgegaan door een grondige evaluatie van het eerste plan. Dat wil zeggen een evaluatie van de integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling in het beleid, van de sociale, economische en ecologische impact van de aanbevolen maatregelen, en van de opvolging van de raadpleging van de bevolking en van de maatschappelijke actoren. De volledige evaluatie moet eveneens worden bekend



gemaakt aan het grote publiek alvorens een nieuwe raadpleging van de bevolking te lanceren. Bovendien zou deze evaluatie kunnen worden geïntegreerd in het volgende Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling dat begin 2003 zal worden gepubliceerd. Een volgend Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling zou anders moeten worden gestructureerd. Er is nood aan meer cohesie en aan een selectie van een aantal duidelijke prioriteiten. Daarnaast doet de raad nog een aantal bijkomende voorstellen voor een doeltreffender gebruik van de instrumenten die voorzien zijn in de wet van 5 mei 1997 (zie [2.1], [2.2] en [2.3] van de technische fiche).

- [14] De raad vindt het belangrijk dat het parlement scherper zou toezien op de opvolging en de resultaten van het Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling. Hoewel dit niet tot de bevoegdheden van de federale regering behoort, denkt de raad dat de oprichting van een parlementaire commissie duurzame ontwikkeling nuttig zou zijn.

2.3. Prioriteit 3: Beleid duurzame ontwikkeling versterken door maatschappelijke participatie en door de versteviging van partnerschappen tussen maatschappelijke actoren

- [15] De raad is van mening dat ook maatschappelijke participatie een belangrijk objectief moet vormen bij het voeren van een beleid gericht op duurzame ontwikkeling. Het betrekken van representatieve organisaties bij het beleid leidt tot grotere transparantie en tot een breder draagvlak voor te nemen maatregelen. Het draagt bovendien bij tot het benutten van de bij de maatschappelijke groepen aanwezige kennis en ervaringsdeskundigheid en zorgt zo voor een beter beleid. Het vormt een element van *good governance*. De raad waardeert dat België als één van de eerste industrielanden een permanente adviesraad voor duurzame ontwikkeling oprichtte. Het aantal adviesvragen aan de FRDO is tijdens deze legislatuur sterk toegenomen. Zoals de wet voorziet maakte deze regering er een gewoonte van de raad te informeren over de opvolging van de adviezen die door de raad werden goedgekeurd. De raad drukt hiervoor zijn waardering uit. Het valt de raad op dat het in hoofdzaak de minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, de staatssecretaris voor Duurzame Ontwikkeling, en de staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking zijn die adviezen vragen, terwijl duurzame ontwikkeling toch het beleidskader zou moeten vormen van alle beleidsverantwoordelijken.

- [16] De raad pleit evenwel voor een versterking van de institutionele inbedding van participatie en consultatie inzake duurzame ontwikkeling. Dit moet mogelijk zijn in de verschillende stadia van het beleidsproces (agendasetting, beleidsontwikkeling, implementatie en evaluatie), weliswaar met duidelijk behoud van de politieke eindverantwoordelijkheid. Daartoe is er nood aan meer informatiedoorstroming en middelen voor capaciteitsopbouw.

Participatie kan ook worden bevorderd door de versteviging van het maatschappelijk draagvlak voor duurzame ontwikkeling. De raad is evenwel van oordeel dat de bestaande vormen van participatie en maatschappelijke consultatie inzake duurzame ontwikkeling verbeterd, verdiept en verruimd kunnen worden en is van plan hierover in het najaar van 2002 een symposium te organiseren.

- [17] Eén van de vier delen van Agenda 21 is volledig gewijd aan de rol van de maatschappelijke groepen. Acties van onderuit (*bottom up*) gesteund door maatschappelijke actoren dienen daarom bijzondere aandacht en steun van de regering te krijgen. Dit geldt evenzeer voor projecten en programma's waarbij maatschappelijke actoren zoals bedrijven, vakbonden, en niet-gouvernementele organisaties samenwerken al dan niet met federale, regionale of lokale overheden om duurzame ontwikkeling te bevorderen.

2.4. Prioriteit 4: Absolute noodzaak om een trendbreuk te realiseren inzake energie- en mobiliteitsbeleid

- [18] De FRDO meent dat de aan de gang zijnde en toekomstige klimaatveranderingen dringende beslissingen vereisen die het mogelijk maken de doelstellingen op korte, middellange en lange termijn inzake energie en mobiliteit te bereiken. Voor de toekomst van onze planeet is het van levensbelang een trendbreuk te realiseren in verband met de huidige, niet-duurzame tendensen inzake energie en mobiliteit. Ondanks internationale engagementen en nationale plannen is deze trendbreuk er nog niet gekomen. De FRDO meent dat België op dit vlak al heel wat kostbare tijd en opportuniteiten heeft verloren.
- [19] De FRDO meent dat deze materies een langetermijnvisie vereisen. Het huidige systeem, ten uitvoer gelegd om te beantwoorden aan de behoeften inzake mobiliteit en energie, is niet duurzaam. Het is nochtans het gevolg van voorafgaande politieke keuzes op basis waarvan er aanzienlijke infrastructuurinvesteringen zijn gebeurd om te beantwoorden aan een groeiende vraag.

Om ervoor te zorgen dat rekening wordt gehouden met milieu- en sociaal-economische vereisten op vlak van energie en mobiliteit, hebben de verschillende overheden de gezamenlijke verantwoordelijkheid om gecoördineerde openbare dienstverplichtingen (bv. toegang tot energie en mobiliteit) vast te stellen en er op toe te zien dat deze ook worden nageleefd. Deze verplichtingen moeten economisch en technisch haalbaar zijn voor alle betrokken actoren.

De FRDO beveelt bijgevolg aan om voor 2025 een nationaal plan uit te werken dat tegelijkertijd rekening houdt met de milieuevereisten, in het bijzonder op vlak van uitstoot, en met de socio-economische dimensies, in het bijzonder de energiezekerheid en het recht op toegang tot energiediensten (zie [4.6] van de technische fiche).

- [20] De FRDO heeft in zijn voorgaande adviezen al een reeks concrete voorstellen gedaan. Hij wil hier een volgens hem essentieel punt benadrukken: infrastructuur (wegen, gebouwen, kanalen, spoorwegen,...) heeft een zeer lange levensduur. Ze bepaalt in grote mate de energieconsumptie op zeer lange termijn. Om te kunnen beantwoorden aan de latere uitdagingen inzake de massale uitstootbeperking van broeikasgassen en om tegelijkertijd op een meer duurzame manier te kunnen blijven voldoen aan de behoeften, raadt de FRDO aan twee complementaire sporen te volgen:
- op de meest rationele en billijke manier gebruik maken van de bestaande infrastructuur, massaal het rationele energiegebruik ondersteunen en vlug de nodige omschakelingen uitvoeren (met de voorziening van valabele alternatieven)
 - op een daadkrachtige manier investeren in nieuwe infrastructuur meer conform duurzame ontwikkeling, hernieuwbare energie en infrastructuur voor collectief transport bevorderen
- [21] Het komt er bijgevolg op aan tegelijkertijd de vraag te beheersen en nieuwe methodes toe te passen om te voldoen aan de mobiliteit- en energiebehoeftes (zie technische fiche, prioriteit 4).

2.5. Prioriteit 5: In het kader van het geïntegreerd productbeleid aandacht besteden aan zowel de sociale en economische als aan de ecologische dimensie

- [22] De raad heeft kennis genomen van de hoofdlijnen van het Federaal richtplan productbeleid en milieu. Dit plan stelt maatregelen voor die gericht zijn op het verbeteren van het geïntegreerde productbeleid. De raad vindt dat er binnen het geïntegreerde productbeleid op korte termijn aandacht moet worden besteed aan een geïntegreerde aanpak van de sociale, economische en ecologische aspecten van de levensloop van producten, met inbegrip van de veiligheids- en gezondheidsaspecten. De raad bereidt



een advies voor over het Belgisch Federaal richtplan productbeleid en milieu in hoofdlijnen, waarin hij dieper zal ingaan op de drie dimensies van het productbeleid.

- [23] Bij de uitwerking van een geïntegreerd productbeleid dient verder aandacht te worden besteed aan de gevolgen van onze consumptiepatronen op andere landen, ondermeer de derdewereldlanden.
- [24] De raad wijst ook voor het productbeleid op het belang van een coördinatie tussen de verschillende beleidniveaus. In België moet het federaal beleid inzake het op de markt brengen van producten, en het gewestelijk beleid inzake ondermeer het gebruik van producten en het afvalbeheer op elkaar worden afgestemd. De raad is bovendien van mening dat dit geïntegreerde productbeleid rekening dient te houden met de Europese context waar veel van de reglementeringen worden vastgelegd en met de internationale afspraken.
- [25] Om de gevolgen op langere termijn van de huidige productie- en consumptiepatronen niet uit het oog te verliezen, vindt de raad het efficiënt gebruik van grondstoffen zeer belangrijk. Een geïntegreerd productbeleid kan worden bevorderd door optimaal en efficiënt gebruik te maken van materiaal- en energiestromen (cf. dematerialisatie) (zie technische fiche [5.1] en [5.2]).
- [26] De raad acht het belangrijk dat dringend middelen worden vrijgemaakt om de federale diensten van het leefmilieu in staat te stellen een effectief en efficiënt productbeleid te voeren waarin de ecologische, de economische en de sociale dimensie over de hele levensloop van producten op evenwichtige wijze aan bod komen. Er moeten voldoende middelen zijn voor zowel een goede beleidsvoorbereiding, -formulering, -uitvoering als handhaving (zie technische fiche [5.3] en [5.4]).

2.6. Prioriteit 6: Duurzame ontwikkeling bevorderen via adequate informatie, communicatie en reclame

- [27] De raad wenst dat de concrete maatregelen van het Federaal plan voor duurzame ontwikkeling inzake informatie, opvoeding en sensibilisatie van het publiek (punten 111 tot 133) daadwerkelijk worden uitgevoerd en pleit ervoor dat ze zo snel mogelijk en via overleg worden toegepast. De raad onderstreept in dat verband de noodzaak om op Europees niveau te komen tot een coherent, onderbouwd en dynamisch productbeleid, dat ook rekening houdt met de nood aan informatie en sensibilisatie van de consument.

Om de consument ertoe aan te zetten voor meer duurzame producten te kiezen, moeten hem de middelen daartoe worden aangeboden, met name op het vlak van informatie over de producten en de diensten (zie technische fiche [6.1]).

De raad wenst dat de overheidsdiensten, als belangrijke consument, degelijk worden geïnformeerd over de na te leven ecologische, ethische en sociale criteria, zodat ze verantwoorde keuzes kunnen maken in het kader van openbare aankopen en hun eigen aankopen.

- [28] De raad is van mening dat de toekenning van een label de bekroning moet vormen van producten die op sociaal, milieu- en gezondheidsvlak een grote meerwaarde bieden ten opzichte van de bestaande normen. De raad is voorstander van een overheidssysteem voor de certificatie van labels. Naar de toekomst toe moet worden voorzien in een systeem met verschillende categorieën van criteria voor het toekennen van het label “duurzame ontwikkeling”. Voorwaarde is dat de bestaande labels, bij voorkeur reeds gecertificeerd, in het systeem worden geïntegreerd (zie technische fiche [6.2]).
- [29] De raad is van oordeel dat de ontwikkeling van labels hand in hand moet gaan met de ontwikkeling van wettelijke normen op ecologisch, ethisch en sociaal vlak en op het vlak



van de voedselveiligheid en de productveiligheid en dat ze geenszins in de plaats ervan mag treden.

- [30] Het informeren van de consument mag niet beperkt blijven tot maatregelen op het vlak van etikettering. De raad moedigt de overheid dan ook aan tot het steunen van gecoördineerde sensibilisatie- en informatiecampagnes inzake duurzame ontwikkeling naar het grote publiek toe, in het bijzonder de meest kansarme bevolkingsgroepen.
- [31] De raad vindt dat een sensibilisatie van de burgers over duurzame ontwikkeling altijd voor iedereen en voor alle leeftijden moet bestemd zijn. Dit met als doel een consultatie en een echte participatie van de burger en van de maatschappelijke groepen te verzekeren op het gebied van discussie en het nemen van beslissingen, weliswaar met duidelijk behoud van de politieke eindverantwoordelijkheid. Bovendien beveelt de FRDO de gemeenschappen aan in de leerprogramma's voor de scholen, de universiteiten en de beroeps- en permanente opleiding een dimensie burgeropvoeding transversaal in te bouwen gericht op het concept duurzame ontwikkeling.
- [32] In zijn advies van 4/12/1998 betreffende de richtlijnen voor consumentenbescherming van de VN Commissie voor Duurzame Ontwikkeling (CSD) had de raad reeds onderstreept dat de inspanningen om de consument tot een meer duurzame consumptie aan te zetten worden tegengewerkt door reclame die ertoe aanzet almaar meer te consumeren. In die optiek pleit de raad voor een vorm van regulering van de reclame (zie technische fiche [6.3]).

Op een intern seminarie op 27 maart 2002 is gebleken dat de reclamewereld geneigd is zijn invloed op het consumptiegedrag en de leefstijl te onderschatten. Die invloed kan evenwel ook positief zijn indien criteria inzake duurzame ontwikkeling in de desbetreffende deontologie worden opgenomen. Dat seminarie kan nog andere suggesties opleveren en de raad is van plan binnenkort een advies uit te brengen over het thema "reclame en duurzame ontwikkeling" (zie technische fiche [6.4]).

2.7. Prioriteit 7: Financiering voor duurzame ontwikkeling en duurzame productie in de derde wereld verzekeren

- [33] De FRDO verwelkomt de belofte van de Belgische regering om in 2010 de doelstelling te realiseren die erin bestaat 0,7% van het BNP te reserveren voor ontwikkelingshulp. De raad vraagt dat België verder op internationaal niveau blijft pleiten voor een verhoging van de hulp en het vastleggen van een bindend tijdsschema om dit te bewerkstelligen. De hulp moet een duurzame ontwikkeling ten goede komen en moet efficiënt zijn. Ze zou prioritair kunnen gaan naar de armste landen en naar de essentiële basisdiensten voor ontwikkeling, zoals duurzame toegang tot drinkbaar water, opvoeding, gezondheid, energie-diensten en *decent work* (zie technische fiche [7.1] tot [7.3]).
- [34] De raad waardeert de verschillende initiatieven van de Belgische regering in het kader van schuldverlichting van de minst ontwikkelde landen (MOL) (zie technische fiche [7.4]). Als wijze van schuldverlichting, stelt de raad voor de middelen die hadden moeten dienen voor de afbetaling van de schulden, om te zetten in investeringen die gericht zijn op duurzame ontwikkeling. Dit op voorwaarde dat de actoren op het terrein, de vertegenwoordigers van de begunstigen van deze acties, effectief betrokken worden bij de controle van het hergebruik van dit geld.
- [35] De Conferentie van Monterrey heeft niet geleid tot voldoende concrete vooruitgang in de tenuitvoerlegging van de ontwikkelingsobjectieven van de Millenniumverklaring van de Verenigde Naties (september 2000). De raad dringt erop aan dat de Wereldtop voor duurzame ontwikkeling van Johannesburg een bepalende stap wordt in de realisatie van deze doelstellingen. De raad pleit voor de creatie van vernieuwende en bijkomende mechanismen om de Millenniumobjectieven te financieren (zie technische fiche [7.5]). Verder pleit de raad ervoor dat grotere inspanningen zouden worden gedaan door de OESO-landen (OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling)



om de sociale- en milieukosten te verrekenen in de prijzen van de grondstoffen en producten van de ontwikkelingslanden. De beperkte verrekening van deze kosten op dit ogenblik leidt ertoe dat niet duurzame productie- en consumptiepatronen in OESO-landen worden in stand gehouden ten koste van de derde wereldlanden.

- [36] De landen van het Zuiden hebben niet altijd de middelen om te investeren in duurzame technologie. Zij worden vaak verplicht roofbouw te plegen op hun natuurlijke hulpbronnen en menselijk kapitaal, of hebben te weinig middelen om milieu-degradatie tegen te gaan. Binnen het kader van de financiering voor duurzame ontwikkeling acht de raad het van groot belang dat er extra accenten worden gelegd op (aangepaste) technologie-overdracht die duurzame productie- en consumptiepatronen in het Zuiden mogelijk maken. Naast de nood aan middelen om te investeren in duurzame technologie, zijn er ook middelen nodig voor kennis- en capaciteitsopbouw. Er zijn tenslotte ook middelen nodig waarmee de ontwikkelingslanden kunnen voldoen aan administratieve verplichtingen. Hierbij moet ook het wederzijds leerproces inzake duurzame ontwikkeling tussen Zuid en Noord worden aangemoedigd. (zie technische fiche [7.3]).

2.8. Prioriteit 8: In de Mededeling van de Europese Commissie voor de Top van Sevilla duidelijk gedefinieerde, concrete en meetbare doelstellingen bepalen waarbij de band met het interne beleid van de Unie wordt gelegd

- [37] De FRDO betreurt dat de doelstellingen van de mededeling van de Europese commissie "Naar een wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling" (document COM(2002) 82 definitief/2) niet duidelijk gedefinieerd, niet gekwantificeerd en dus niet meetbaar zijn en voor het overgrote deel ook geen tijdsschema bevatten. De raad verwacht bijgevolg dat de Commissie, voor de top van Sevilla (21-22 juni 2002), duidelijk omlinjende, concrete, kwantificeerbare, meetbare doelstellingen formuleert die tevens een tijdsschema bevatten. Deze objectieven moeten realiseerbaar zijn en dienen rekening te houden met de impact ervan op de drie dimensies van duurzame ontwikkeling. De raad verwacht tevens dat de Commissie, bij de uitwerking van haar doelstellingen, de principes van transparantie en participatie naleeft door de sociale actoren effectief te raadplegen en rekening te houden met de resultaten van deze raadpleging (zie technische fiche [8.1]).
- [38] De FRDO is van mening dat de laatste Europese Raden te weinig concrete voorstellen en doelstellingen hebben overgenomen uit de mededeling van de Commissie inzake "*Duurzame ontwikkeling in Europa voor een betere wereld: strategie van de Europese Unie voor duurzame ontwikkeling*" (document COM(2001)264), dat tevens een reeks precieze doelstellingen bevatte. De Europese Raad zou de concrete voorstellen uit deze mededeling, meer bepaald inzake duurzame productie en consumptie, moeten overnemen.
- [39] De FRDO geeft aan dat er te weinig samenhang is tussen het interne en het externe beleid van de EU. Het ontbreekt tevens aan een diepgaande analyse van de impact van het interne EU-beleid (impact van het energie-, landbouw-, bos-, en visbeleid) op de economische, sociale en ecologische situatie van andere landen. Om te komen tot de uitvoering van deze impactanalyse, moet er dringend een *Sustainable Impact Assessment* (SIA) komen. Naast een SIA voor nieuwe beleidsvoorstellen zou bovendien het lopende beleid van de EU onderworpen moeten worden aan een duurzaamheids-effectbeoordeling.
- [40] De opvolging van de strategie voor duurzame ontwikkeling die het interne en externe luik van het beleid van de EU integreert, moet op de lentetops van de EU worden geëvalueerd. De raad hoopt dat de duurzaamheidsstrategie op de volgende lentetops meer aandacht zal krijgen dan tijdens de top van Barcelona die zich heeft toegelegd op het economische luik van het proces van Lissabon.

2.9. Prioriteit 9: Meten is weten: de belangrijk rol van indicatoren voor de integratie van duurzame ontwikkeling in het Europese beleid erkennen

- [41] Zoals de FRDO in zijn advies over de indicatoren voor duurzame ontwikkeling (16 april 2002) al heeft aangekondigd, zouden de Belgische overheden meer aandacht moeten besteden aan de problematiek van indicatoren, omdat ze voor verschillende essentiële functies in het beleid toch nuttige instrumenten kunnen zijn: diagnose, evaluatie en communicatie. Volgens de FRDO moeten de indicatoren tegelijkertijd wetenschappelijk pertinent zijn en gekozen en opgebouwd worden op basis van prioriteiten en politieke keuzes die democratisch werden vastgelegd (zie [9.1] van de technische fiche). Deze principes gelden tevens voor de structurele indicatoren van de Europese Unie.
- [42] De FRDO stelt vast dat de structurele indicatoren van de EU op een meer evenwichtige en geïntegreerde manier de doelstellingen van een politieke strategie voor duurzame ontwikkeling moeten dienen (zie hiervoor [9.2] en [9.3] van de technische fiche, paragraaf 30 van de besluiten van het voorzitterschap van de top in Barcelona, hoofdstuk milieu en het tweede advies van de FRDO inzake de strategie voor duurzame ontwikkeling van de Europese Unie, 18/12/01).
- [43] De FRDO meent bovendien dat de keuze van deze indicatoren en bijgevolg ook van de prioriteiten niet op een voldoende transparante manier is verlopen. Deze transparantie kan met name worden bereikt door participatieprocessen.
- [44] De FRDO meent dat de economische indicatoren in deze lijst overheersen en dat de sociale en milieu- indicatoren ondervertegenwoordigd zijn (§ 35 van het tweede advies van de FRDO inzake de strategie voor duurzame ontwikkeling van de Europese Unie) of weinig geschikt binnen de context van duurzame ontwikkeling. Bovendien zijn belangrijke dimensies op dit ogenblik afwezig of onvoldoende vertegenwoordigd op de lijst van indicatoren (zie [9.5] van de technische fiche):
- de externe dimensie van de EU, de Noord-Zuid-verhoudingen, de ongelijke toegang tot de natuurlijke hulpbronnen
 - de impact van de consumptie- en productiemethodes
 - de volksgezondheid en de voedselzekerheid

Het gebrek aan indicatoren inzake gezondheid of de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen lijkt niet in overeenstemming met de in Göteborg bepaalde strategie voor duurzame ontwikkeling.

- [45] De FRDO meent dat het nuttiger is op niveau van elk Europees land en op internationaal niveau een samengestelde indicator uit te werken zoals de "ecologische voetafdruk" ("*ecological footprint*") of de milieugebruiksruimte ("*Environmental Utilisation space*"). Dit soort indicatoren zouden het volgende kunnen aantonen:
- de bestaande ongelijkheid tussen de landen inzake toegang tot de natuurlijke hulpbronnen
 - de lasten op het milieu, de volksgezondheid en de natuurlijke hulpbronnen (te vergelijken met het concept van biologische draagkracht) voortvloeiend uit de niet-duurzame productie- en consumptiemethodes.

2.10. Prioriteit 10: *International Governance for Sustainable Development* realiseren

- [46] De FRDO stelt voor dat de VN op termijn een autoriteit opricht die verantwoordelijk zou zijn voor de samenhang en de integratie van duurzame ontwikkeling binnen de VN. Deze instantie zou zich er van moeten vergewissen dat de drie aspecten (economisch, sociaal en ecologisch) van duurzame ontwikkeling volledig en evenwichtig binnen de VN worden geïntegreerd. Het zou hier gaan om een universele, gespecialiseerde en permanente VN-



organisatie (OSD - Organisation for Sustainable Development). Deze organisatie zou onder het gezag van ECOSOC vallen en zou worden opgericht via een verdrag. Ze zou bestaan uit een algemene vergadering met universele participatie (dat wil zeggen dat alle lidstaten van de VN er deel van zouden kunnen uitmaken), een Raad (zie de samenstelling van de *Commission on Sustainable Development* van de VN (CSD)), een secretariaat en verschillende commissies of comités in functie van de belangrijkste thema's uit Agenda 21 (zie technische fiche [10.1] tot [10.3]).

De raad vraagt de Belgische regering om op korte termijn te pleiten voor een versterking van de CSD als integratiebevorderende commissie. Om het gezag en de effectiviteit van de CSD te verhogen is het belangrijk dat de verschillende VN- en andere instellingen binnen de CSD op hoog niveau vertegenwoordigd zijn.

- [47] Daarnaast pleit de raad voor een versterking van de integratie van duurzame ontwikkeling in de bestaande instellingen van de VN, Bretton Woods en de Wereldhandelsorganisatie. Op korte termijn is er dringend nood aan meer coördinatie tussen de VN-instellingen onderling en tussen deze instellingen en de Wereldhandelsorganisatie en de Bretton Woods-instellingen. De raad verwijst hiervoor naar het Cardiff- en Göteborgproces op Europees vlak en vraagt België op internationaal niveau een gelijkaardig integratieproces te bepleiten. In het beleid van deze instellingen moet een evenwicht worden bereikt tussen de drie pijlers van duurzame ontwikkeling. De FRDO steunt de inspanningen van België betreffende de versterking van de ecologische pijler van duurzame ontwikkeling binnen de VN (zie ook paragraaf [48]). De raad vraagt de Belgische overheid te onderzoeken of het wenselijk zou zijn te pleiten voor de integratie van de Wereldhandelsorganisatie binnen de structuren van de VN, dit binnen de optiek van een betere integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling. De raad benadrukt tevens de noodzaak om de sociale pijler van duurzame ontwikkeling te versterken. Dit kan door de Internationale arbeidsorganisatie te versterken als tegengewicht voor de bestaande internationale instellingen (met behoud van zijn tripartite-systeem) en tot de grondlegger van een echte internationale arbeidscode. Dit kan onder andere worden gerealiseerd door de controle- en sanctiemechanismen van deze organisatie te versterken.
- [48] De raad vindt dat dringend werk moet worden gemaakt van de clustering, van een kader met gemeenschappelijke beginselen en van de versterking van het nalevingsregime van de milieuverdragen. Het verdient in eerste instantie aanbeveling om het *United Nations Environmental Program* (UNEP) te versterken en om aan het bestaande *Global Ministerial Environmental Forum* (GMEF) een zwaardere politieke rol toe te kennen. Op termijn zou moeten worden gestreefd naar een Wereldmilieuorganisatie met universeel lidmaatschap. De raad vraagt de Belgische overheid om bij de versterking van het mondiaal milieubeheer de ondersteuning van de ontwikkelingslanden als belangrijk aandachtspunt te beschouwen (zie technische fiche [10.4]).
- [49] De raad is van oordeel dat het noodzakelijk is de bestaande internationale instellingen, zoals bijvoorbeeld het IMF en de Wereldbank, te democratiseren. Bijvoorbeeld zouden de maatschappelijke actoren regelmatig moeten worden geconsulteerd over thema's die onderwerp uitmaken van internationale onderhandelingen inzake duurzame ontwikkeling. Dit principe moet ten uitvoer gelegd worden door effectieve institutionele regelingen en het ter beschikking stellen van de nodige middelen. De ervaring van het CSD betreffende de participatie van de maatschappelijke actoren en de dialoog met de politieke verantwoordelijken kan verder worden uitgediept en verruimd. België moet zich vergewissen van de transparantie en de toegang tot informatie voor alle maatschappelijke actoren binnen de internationale organisaties. België moet er tevens voor pleiten dat deze maatschappelijke actoren deelnemen (adviesfunctie) aan de procedure van evaluatie en implementatie door de staten van de akkoorden inzake duurzame ontwikkeling. De raad verwijst naar de principes van Agenda 21 inzake de participatie van de *major groups* binnen ECOSOC.



Bijlage 1. Technische fiches

Prioriteit 1: geen technische fiche

Prioriteit 2: Duurzame ontwikkeling hanteren als beleidskader voor de hele regering en alle overheidsinstanties

Op 28 november 2000 keurde de raad een advies over de aanpassing van de wet van 5 mei 1997 goed (2000A15). De raad doet na vijf jaar ervaring met de wet een aantal bijkomende suggesties inzake de instrumenten die in de wet werden voorzien.

[2.1] Het Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling:

In een volgend plan is er meer duidelijkheid vereist over de bevoegdheid van de verschillende departementen inzake de te ondernemen acties. De raad stelt voor dat een volgend Plan duidelijk aangeeft hoeveel en welk personeel en welke middelen noodzakelijk zijn om de doelstellingen te realiseren. De FRDO is van oordeel dat het plan ook een tijdschema voor de uitvoering zou moeten bevatten.

[2.2] Het Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling:

Het Federaal rapport inzake duurzame ontwikkeling is eveneens een belangrijk beleidsinstrument. *Het rapport omvat een beschrijving, een analyse en een evaluatie van de bestaande toestand inzake duurzame ontwikkeling in België in relatie tot de internationale ontwikkelingen, een beschrijving, analyse en evaluatie van het tot dan toe gevoerde duurzaamheidsbeleid en een beschrijving van de verwachte ontwikkeling bij ongewijzigd beleid en bij gewijzigd beleid volgens een aantal relevante scenario's* (Hfdst III, art. 7 van de Wet betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling - 5 mei 1997). De tweejaarlijkse publicatie hiervan dient strikt te worden gerespecteerd. Het verdient aanbeveling het rapport toegankelijker te maken zodat de bruikbaarheid voor het politiek en maatschappelijk debat vergroot. Indien in de toekomst een Nationaal plan inzake duurzame ontwikkeling zou worden opgesteld, zou het nuttig zijn dat in het Federaal rapport niet enkel het federale beleid, maar ook de coherentie en de samenwerking tussen de verschillende beleidsniveaus zou worden geëvalueerd.

[2.3] De Interdepartementale commissie voor duurzame ontwikkeling (ICDO):

[a] Het jaarrapport van de ICDO dient als beleidsinstrument meer aandacht te krijgen. Het behandelt *het beleid inzake duurzame ontwikkeling en de uitvoering van het plan in de federale administraties en publieke instellingen*. (Hfdst V, art. 16 van de Wet betreffende de coördinatie van het federale beleid inzake duurzame ontwikkeling - 5 mei 1997) Daarnaast zou het ook een analyse moeten bevatten van de evolutie inzake de toegekende en gebruikte middelen (personeel en financiën) en instrumenten (juridisch, economisch en sociaal-cultureel) voor de uitvoering van het beleid. De ICDO zou de boordtabellen die zij voor intern gebruik opstelt op haar website kunnen publiceren en verwijzen naar de websites van de betrokken departementen zodat geïnteresseerde instanties en burgers over permanente geactualiseerde informatie kunnen beschikken. Het zou interessant zijn indien het rapport ook een analyse zou bevatten van de gegeven opvolging aan de adviezen van de FRDO.

[b] De FRDO stelt zich vragen bij de onzekerheid die gepaard gaat met de Copernicushervorming en betreurt de hoeveelheid energie die hieraan wordt besteed, ten koste van de verdere verbetering van de werking van de ICDO.

[c] De ambtenaren die deel uitmaken van de ICDO staan in hun departement dikwijls te geïsoleerd. In feite zouden, zoals het Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling voorziet, alle departementen over een duurzaamheidscel moeten beschikken, die als stuwende kracht kan fungeren voor de uitvoering van het plan op hun domein.



[d] De oprichting van een programmatorische overheidsdienst duurzame ontwikkeling (POD) vergt dat er afspraken worden gemaakt over de taakverdeling tussen de ICDO, de Task Force Duurzame Ontwikkeling van het Federaal Planbureau en de POD.

Prioriteit 3: geen technische fiche

Prioriteit 4: Absolute noodzaak om een trendbreuk te realiseren inzake energie- en mobiliteitsbeleid

Fiche Energie

Het realiseren van een trendbreuk binnen de huidige tendensen inzake energie- en mobiliteitsbeleid, een lange termijn perspectief

- [4.1] Inmiddels zijn de politieke engagementen van België duidelijk gedefinieerd (Kyoto-objectief en uitstap uit kernenergie). Het komt er nu op aan zich te concentreren op de middelen ter implementatie en dus op de kansen en knelpunten die deze engagementen met zich kunnen meebrengen. Belangrijke beslissingen binnen dit domein kunnen niet meer worden uitgesteld, want belanghebbenden in België lopen het risico gunstige gelegenheden aan zich te laten voorbij gaan. Beslissingen hierover moeten gebaseerd zijn op een evenwichtige evaluatie van hun sociale, ecologische en economische gevolgen en moeten compatibel blijven met duurzame ontwikkeling.
- [4.2] De beslissingen van vandaag moeten worden genomen binnen een langetermijn-perspectief. Om het klimaat op lange termijn te vrijwaren, zal er op wereldniveau duidelijk een significant belangrijkere daling van uitstoot van broeikasgassen nodig zijn dan voorzien in het Kyoto-protocol. Ambitieuze maar realistische objectieven inzake een daling van de uitstoot van broeikasgassen moeten dus worden vastgesteld voor de periode na 2012, namelijk voor 2025 en 2050. De bepaling van duidelijke objectieven op lange termijn en van tussentijdse objectieven zal alle actoren stimuleren om te werken aan een echte trendbreuk.
- [4.3] Elke bewoner van deze planeet moet hetzelfde recht krijgen op toegang tot de noodzakelijke hulpbronnen om tegemoet te komen aan de essentiële menselijke noden. De daling van de uitstoot van broeikasgassen moet in de richting gaan van een evenwichtige verdeling op wereldniveau van de uitstootrechten per inwoner.
- [4.4] De duidelijke vaststelling van objectieven verspreid in de tijd, zal de verschillende actoren toelaten om noodzakelijke investeringen te voorzien en te plannen, en om een progressieve omschakeling naar meer duurzame productie- en consumptiepatronen te verzekeren.
- [4.5] Binnen een context van daling van uitstoot, wordt de beheersing van de consumptie en het behoud van de zekerheid van energievoorziening een bijzonder cruciale vraag.
- [4.6] Nochtans zal de afname van uitstoot van broeikasgassen moeilijker worden wegens een aantal actuele tendenzen, genomen beslissingen in zekere domeinen en de afwezigheid van beslissingen in andere materies (uitstap uit kernenergie, afwezigheid van beheer van "flux tendus", weinig duurzame ruimtelijke ordening,...). Dit toont duidelijk aan dat beslissingen moeten worden vergezeld van manieren om de vraag te verminderen en om op een andere manier energie te produceren.

De vraag beheersen: rationeel gebruik van de hulpbronnen en energie

- [4.7] De FRDO meent dat alle mogelijkheden inzake de afname van de vraag naar energie moeten worden geëvalueerd op korte en lange termijn, vanuit economisch, sociaal en ecologisch oogpunt. Rationeel energiegebruik moet op alle niveaus worden ontwikkeld, van het individuele tot het planetaire niveau.



[4.8] In verband met materiaal-, energie en warmtestromen moet een geïntegreerde cyclische aanpak van de productieprocessen worden verkozen boven een traditionele lineaire aanpak. Dit soort aanpak wil op analoge wijze de dynamiek van de natuurlijke ecosystemen toepassen op de industriële systemen met als doel de efficiëntie en de duurzaamheid hiervan te verhogen. De beperking van de natuurlijke hulpbronnen vergt twee aanpassingen: gesloten cycli van materiaal- en energietransformaties en een sterke onderlinge samenhang tussen de verschillende entiteiten ondersteund door materiaal- en energie-uitwisselingen. Binnen een industriële context kan zich dit idealiter vertalen door het feit dat alle "afval" (in de vorm van materiaal of energie) wordt gerecupereerd in een ander proces en dat alle actoren worden opgeroepen om diens gevolge samen te werken in een zo efficiënt mogelijke uitwisseling van energie en materiaal. Er bestaan tal van bibliografische referenties, zoals bvb. *Vers une écologie industrielle* de Suren Erkman (Ed C.L. Mayer, 1998, dossier voor een debat, nr. 84, p. 325, ISBN: 2-84377-027-0).

Deze aanpak zou kunnen worden uitgebreid naar andere toepassingen zoals bijvoorbeeld verwarming, waterzuivering of de landbouwsector.

[4.9] Parallel aan het voorgaande dient de totale energie-intensiteit van de economie, vanuit globaal oogpunt, op drastische wijze te verminderen. Dit zolang er geen nieuwe onuitputbare en duurzame energiebron bestaat, in de betekenis van het Brundtland-rapport.

[4.10] De leveranciers van materiële goederen en van energie moeten worden aangespoord meer te denken in termen van dienstverlening en behoeftebevrediging, in plaats van verkoop van materiële objecten (bvb. verkoop van koude, i.p.v. een koelkast). De leverancier van diensten zal meer gemotiveerd zijn het energetische rendement van zijn diensten te verhogen omdat deze bijdraagt tot de competitiviteit van zijn dienst. Men moet echter bepaalde perverse effecten trachten te vermijden, zoals een onbezonnen consumptie door de klant of een te vlugge rotatie van materialen die te veel natuurlijke hulpbronnen zou vergen.

[4.11] Voor de FRDO is een belangrijke prioriteit voor België de thermische isolatie van talrijke bestaande gebouwen, waar belangrijke winsten aan gematigde kosten mogelijk zijn. Er moeten specifieke inspanningen op dit gebied worden gedaan voor gezinnen met een bescheiden inkomen en voor huurders. Mechanismen van "derde investeerder" (third party financing) moeten op grote schaal worden ontwikkeld om deze initiatieven aan te moedigen.

De maatregelen moeten ook gelden voor nieuwe gebouwen. Een systeem van energiecertificering van nieuwe en bestaande gebouwen kan hier een interessante piste vormen (naar analogie met wat nu wordt gedaan voor de consumptie van voertuigen of van sommige elektrische huishoudtoestellen).

[4.12] De bestaande normen moeten worden toegepast en gecontroleerd op het gebied van productnormen, energie-efficiëntie, productieprocessen en thermische isolatie van nieuwe bouwwerken.

[4.13] De FRDO stelt vast dat de gebruikte middelen voor rationeel energiegebruik (REG) ontoereikend zijn. Een doeltreffend ondersteuningssysteem voor REG moet worden uitgevoerd en gecoördineerd tussen de regio's. De openbare dienstverplichtingen van de verschillende actoren inzake sensibilisatie van de consumenten over REG moeten reëel zijn en technisch-economisch realiseerbaar. Er zou een vereenvoudiging en harmonisering van alle gunstmaatregelen voor investeringen in REG moeten plaats vinden.

Nieuwe manieren voor de bevrediging van de vraag ontwikkelen: hernieuwbare energiebronnen



- [4.14] De hernieuwbare energiebronnen bieden duidelijk een deel van het antwoord voor de bevrediging van de energienoden. Hun ontwikkeling moet worden ondersteund, gekaderd en gepland, met name in termen van ruimtelijke ordening.
- [4.15] De FRDO wenst eraan te herinneren dat België binnen de EU het laagste percentage kent inzake consumptie van hernieuwbare energiebronnen. Zij moet dus in deze materie een significante inspanning leveren, rekening houdend met de bestaande mogelijkheden. Hierbinnen is het passend om een evaluatie te maken van de doeltreffendheid van de bestaande vergunningsprocedures en om ze eventueel aan te passen. Bovendien moet men erover waken het publiek beter te sensibiliseren over de noodzaak van het ontwikkelen van hernieuwbare energiebronnen.

Warmtekrachtkoppeling

- [4.16] Het aanwenden van een kwalitatieve warmtekrachtkoppeling (WKK) moet worden ondersteund. Het potentieel van WKK voor de industriële, residentiële en particuliere sector valt zeker niet te negeren. Verschillende minder bekende varianten van WKK, zoals de geïntegreerde WKK en de directe krachtoverschakeling, moeten eveneens worden bevorderd.

Indicatoren: politieke instrumenten, communicatieve instrumenten

- [4.17] De FRDO is van oordeel dat de verbetering van de kwaliteit van de indicatoren inzake energie- en mobiliteitsconsumptie, en van de inventarisatie van uitstoot van broeikasgassen, een politieke prioriteit moet zijn. De methodologieën moeten geharmoniseerd zijn tussen de gewesten. De FRDO herinnert eraan dat de inventaris van de uitstoot een voorwaarde is voor toegang tot de flexibiliteitsmechanismen van het Kyoto-protocol. Deze kwestie is zeer kritiek voor België.
- [4.18] De aangepaste communicatie van deze gegevens (inventarissen en indicatoren) is eveneens een belangrijk gegeven voor de betrokken actoren en voor het publiek in het algemeen. Deze communicatie moet begrijpbaar en bruikbaar zijn.

Alle instrumenten overwegen

- [4.19] Om de huidige situatie van uitstoot van broeikasgassen en van de duurzame mobiliteit- en energieconsumptie te verbeteren, moeten alle instrumenten in overweging worden genomen:
- normen en labels
 - ondersteuning van technologische vernieuwingen
 - onderhandelde convenanten
 - overdracht van subsidies naar duurzame sectoren
 - fiscale instrumenten (taksen, subsidies en vrijstellingen, met als doel het gedrag te veranderen)
 - marktinstrumenten (handel in emissierechten, groene certificaten,...)
 - het meer in rekening brengen van de energiedimensie in effectstudies
- [4.20] Deze maatregelen zouden op een voorspelbare, progressieve, evenwichtige en verantwoorde manier moeten worden getroffen, in coherentie met duurzame ontwikkeling. Ze moeten alle economische actoren en de civiele maatschappij betrekken.



Fiche mobiliteit

De vraag beheersen : de tendens inzake mobiliteit omkeren

[4.21] De problematiek rond mobiliteit moet vanuit verschillende, complementaire standpunten worden geanalyseerd: vanuit economisch standpunt, sociaal standpunt en vanuit het standpunt van de volksgezondheid en het milieu. De huidige structuur, uitgewerkt om te beantwoorden aan de behoeften inzake mobiliteit, is op vlak van deze vier punten, niet duurzaam. Ze is het resultaat van:

1) politieke beslissingen die het individuele-, weg- en luchttransport hebben bevoorrecht en dat nog doen ten nadele van het openbaar vervoer, het spoorwegvervoer en zachte verplaatsingen (fiets, te voet);

2) de gedifferentieerde aanpassingscapaciteit van de verschillende soorten infrastructuur aan de evolutie van de mobiliteitsvraag.

[4.22] Er moet tegelijkertijd worden bestudeerd wat de reële mogelijkheden zijn inzake een vermindering van de vraag naar mobiliteit en wat de mogelijke alternatieven kunnen zijn. Het beoogde beleid moet er in elk geval op gericht zijn de economische groei los te koppelen van de groei inzake transport.

[4.23] De FRDO moedigt een massale steun aan van alle campagnes of sensibilisatie-initiatieven ter bevordering van een trendbreuk inzake mobiliteit en het reëel in rekening brengen van de culturele dimensie van mobiliteit.

De vraag beheersen : internalisering van de kosten

[4.24] De FRDO vraagt de toepassing van het principe "de vervuiler betaalt" voor alle actuele vervoermiddelen en dit om concurrentiestoornissen tussen de vervoermiddelen op te heffen. De kosten van de huidige vereisten inzake snelheid en doeltreffendheid worden momenteel grotendeels door de gemeenschap gedragen. Het systeem waarbij de infrastructuur wordt getarifeerd (aanslag per afgelegde kilometer) zou op Europees niveau kunnen worden gepromoot, en dit in de eerste plaats voor goederenvervoer, op voorwaarde dat deze tarifiering correct en doeltreffend is, dat ze fiscaal neutraal is en dat het product van deze tarifiering wordt gebruikt ter vermindering van de schadekosten.

[4.25] De FRDO meent dat het hoog tijd is dat de externe kosten, te wijten aan de verschillende transportmiddelen, worden geïnternaliseerd zodanig dat de totale mobiliteitskost zichtbaarder wordt. In die zin is de raad van mening dat de variabiliteitskosten inzake kosten van belastingen en verzekeringen, in verband met de aanmoediging tot een redelijker en rationeler gebruik van bedrijfswagens en voor de heffing van belastingen op parkingplaatsen, zouden moeten worden bestudeerd, samen met hun ecologische, economische en sociale gevolgen.

Nieuwe manieren ontwikkelen om te beantwoorden aan de vraag : investeren in duurzame infrastructuur

[4.26] De huidige tendens inzake infrastructuurinvesteringen moet worden herzien ten gunste van het openbaar vervoer alsook het spoorweg- en waterwegvervoer. De zachte vervoermiddelen (te voet en met de fiets) moeten worden gepromoot, aangemoedigd en veiliger gemaakt. Er moet een positieve discriminatie op worden toegepast. De inspanningen (inzake infrastructuur, nieuwe spreiding van het aanbod en technologische innovatie) moeten het mogelijk maken op een andere manier te voldoen aan de mobiliteitsvraag. In het geval er geen acceptabele alternatieven bestaan, zouden weginfrastructuurinvesteringen moeten kunnen worden gerealiseerd.

[4.27] Er moet in het bijzonder werk worden gemaakt van een onderlinge aansluiting en uitbating van de Europese spoorwegen. De prestaties van het spoorwegvervoer moeten



worden verbeterd. In die zin moeten de onderlinge gebruiksmogelijkheden tussen het spoor, de weg en de waterwegen verder worden uitgebreid, in het bijzonder wat het goederentransport betreft.

[4.28] Ruimtelijk ordening is essentieel aangezien de beslissingen van vandaag onomkeerbare, niet gewenste gevolgen kunnen hebben voor de toekomstige generaties. Investerings in infrastructuur compatibel met een duurzame ontwikkeling zijn bijgevolg prioritair aangezien de levensduur van deze infrastructuur heel lang is. Zij oriënteren op een bijna onomkeerbare manier de toekomstige keuzes. De keuze waarbij infrastructuur compatibel met duurzame ontwikkeling wordt bevoorrecht, is tevens essentieel voor ontwikkelingslanden. In het kader van de ontwikkelingssamenwerking zou met deze keuze rekening moeten worden gehouden.

[4.29] Tegelijkertijd moeten er alternatieven worden gepromoot die voldoen aan de behoefte inzake mobiliteit, zoals *car sharing*, de fiets, het wandelen, *carpooling*,...

De vraag beheersen : het gebruik van de bestaande infrastructuur optimaliseren

[4.30] Alternatieven voor de weg kunnen op dit ogenblik niet beantwoorden aan alle vragen inzake mobiliteit voor goederen en personen, noch op vlak van capaciteit, noch op vlak van kwaliteit. Daarom moet tegelijkertijd het gebruik van de bestaande weginfrastructuur worden geoptimaliseerd:

- door de ruimte bestemd voor mobiliteit beter te verdelen over de verschillende transportmiddelen, waarbij men erop waakt dat de beschikbare oppervlakte wordt aangewend op de meest rationele en meest spaarzame manier
- door een beter beheer van het goederentransport waardoor lege of onvolledige vrachten worden vermeden
- door een betere internalisering van de kosten die voortvloeien uit alle manieren van transport en die door de gemeenschap gedragen worden (luchtkwaliteit, geluidshinder, doden en gewonden, gebruik van de ruimte...)
- door ervoor te zorgen dat intermodale transporteenheden (pakjes, paletten, containers) worden gestandaardiseerd
- door een verbetering van de voertuignormen (verbruik, geluidsemissies...)
- door het gebruik van telematische beheersinstrumenten voor de verkeer- en voertuigenstroom
- door, onder bepaalde voorwaarden, telewerk te promoten

Impact van de bestaande en toekomstige manieren van mobiliteit

[4.31] De FRDO beveelt een studie aan over de gevolgen van de huidige manieren van transport (in het bijzonder de ontwikkeling van het *just in time* transport) op economisch vlak (het geleidelijk aan dichtslippen van de autowegen), op ecologisch vlak alsook op vlak van het gerealiseerde werkvolume en de werkkwaliteit.

[4.32] Een evenwichtige ontwikkeling van het spoor- en watertransport zal sociale, ecologische en economische gevolgen hebben die in cijfers moeten worden vertaald.

De vraag inzake luchtmobiliteit beheersen

[4.33] De FRDO is van mening dat de vraag inzake luchtmobiliteit moet worden beperkt. Een actie betreffende luchthaventaksen en kerosineprijzen moet worden overwogen op internationaal niveau. Deze zou het mogelijk maken een deel van de negatieve invloeden van het luchttransport op het milieu en de volksgezondheid, te internaliseren.

[4.34] In dat opzicht vestigt de FRDO de aandacht op het feit dat elke passagier van een heen- en terugvlucht Brussel-Johannesburg bijdraagt tot de uitstoot van broeikasgassen ten belope van ongeveer 6 ton CO₂, hetzij dertig keer de gemiddelde jaarlijkse CO₂ –uitstoot van een inwoner van een zeer arm land (ter herinnering, de gemiddelde jaarlijkse CO₂ –



uitstoot van een Belg bedraagt 12 ton). De FRDO hoopt dat deze cijfers bij de Belgische afgevaardigden het verantwoordelijkheidsgevoel en de wil om te komen tot akkoorden die duurzame ontwikkeling daadwerkelijk bevorderen, zullen aanscherpen.

Prioriteit 5: Binnen het kader van het geïntegreerd productbeleid aandacht besteden aan zowel de sociale en economische als aan de ecologische dimensie

- [5.1] De raad heeft in vorige adviezen over beleidsdocumenten inzake productbeleid verwezen naar dematerialisatie als streefdoel op lange termijn. In zijn advies (2001A09n) meent de raad dat *het Groenboek geïntegreerd productbeleid van de Europese Commissie* “een zeer belangrijke stap vormt in de uitwerking van een geïntegreerd productbeleid (IPP), evenwel moet het verder gaan in de uitwerking van bepaalde initiatieven, onder andere voor wat betreft de milieu-aansprakelijkheid, de vergroening van de overheidsopdrachten en de dematerialisatie van de economie. De raad wijst in deze context ook op het belang van het opstellen van concrete doelstellingen (cf. factor 4 – factor 10).”
- [5.2] In zijn advies over het voorontwerp van Federaal plan inzake duurzame ontwikkeling 2000-2003 (2000A02n) was de raad van oordeel “dat de probleemstelling (vop 79) moet verwijzen naar de doelstelling op lange termijn, namelijk een verregaande dematerialisatie. We moeten ernaar streven om in de volgende decennia de materiaal- en energiestromen in de economie, in alle producten en productieprocessen te verminderen. De FRDO verwijst naar concepten zoals factor 4 en factor 10. In het kader van factor 4 zouden de industrielanden binnen twee tot drie decennia vier keer efficiënter moeten omspringen met grondstoffen en materialen. Op nog langere termijn zou factor 4 zelfs niet volstaan, maar zou een factor 10 moeten worden gehaald. Deze concepten vinden op internationaal niveau steeds meer ingang, onder meer bij de EU.”
- [5.3] De raad heeft in vorige adviezen over Belgische uitvoeringsbesluiten inzake productnormen het reeds meerdere malen betreurd dat de omzetting van Europese richtlijnen laattijdig gebeurt (zie adviezen 1999A04n, 1999A14n, 2000A02n, 2000A12n, 2001A04n, 2002A02n). De raad heeft ondermeer deze vaststelling aangegrepen om een versterking van de federale diensten van het leefmilieu te vragen, zodat België beter aan zijn internationale verplichtingen kan voldoen (zie adviezen 2000A02n en 2001A04n).
- [5.4] Ook in zijn advies over het Witboek van de Europese Commissie “Strategie voor een toekomstig beleid voor chemische stoffen” (2001A10n) dringt de raad aan op bijkomende middelen. Deze worden gevraagd “voor de realisatie van de strategie van het witboek. Er moet onder meer worden gezorgd voor een algemene uitbreiding van de expertise inzake risicoanalyse bij alle, zowel openbare als privé-actoren. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan de openbare onderzoeksinstituten die belast zullen worden met het controleren van de juistheid van de door de industrie verstrekte gegevens. Deze expertise moet worden verbeterd zowel op het niveau van de onderzoekscapaciteiten (menselijke middelen) als de infrastructuur (materiële middelen). Iedere vertraging op dit gebied dreigt de geloofwaardigheid van het systeem in het gedrang te brengen.”

Prioriteit 6: Duurzame ontwikkeling bevorderen via adequate informatie, communicatie en reclame

- [6.1] De consumenten moeten kunnen beschikken over betrouwbare, nuttige en verstaanbare informatie over de kenmerken van de producten en hun impact op de gezondheid, alsook over de sociale en ecologische omstandigheden waarin ze worden vervaardigd. Die informatie moet de consument ook op een duidelijke manier worden meegedeeld en deel uitmaken van de prioritaire boodschappen die aan hem worden gericht. De consument zou die essentiële informatie met name moeten krijgen in de verkooppunten, op het moment zelf waarop hij keuzes maakt, en dit via etikettering of affichering. Ook andere informatiekkanalen, zoals internet, kunnen worden aangemoedigd.
- [6.2] Het zou een goede zaak zijn indien België een actieve rol op Europees niveau zou spelen teneinde het Belgische initiatief inzake een sociaal label uit te breiden. Daarnaast kan ons land ook pleiten voor de harmonisering met andere labels in Europa, zodat producten uit het buitenland ook in aanmerking komen voor dit Belgische initiatief.



- [6.3] Er is nood aan een zekere vorm van regulering van de reclame in samenwerking met de betrokken actoren, in het bijzonder:
- de reclame voor producten die de gezondheid en het milieu schaden;
 - de reclame voor krediet, die aanzet tot overmatige schuldenlast;
 - de specifiek op kinderen gerichte reclame (naleving van het uitzenduur vóór de kinderfeesten en verbod van reclame op school).
- [6.4] Er moet meer overleg komen tussen het maatschappelijk middenveld en de reclamewereld; in dat verband kan worden gedacht aan de oprichting van een paritair orgaan voor reclamecontrole, dat de klachten van de consumenten kan behandelen.

Prioriteit 7: Financiering voor duurzame ontwikkeling en duurzame productie in de derde wereld verzekeren

- [7.1] Bescherming van “global public goods”: steeds meer problemen worden universeel: epidemieën zoals HIV-AIDS, milieuproblemen, vredesopbouw, conflictpreventie. Deze uitdagingen kunnen slechts adequaat worden aangepakt door een globale samenwerking tussen alle landen. We hebben het hier over het algemeen belang of de publieke goederen. Publieke goederen zijn zaken die doorgaans niet door de markt worden geleverd. Globale publieke goederen zijn de publieke goederen die grensoverstijgend zijn. De meest gekende daarvan zijn de natuurelementen, zoals lucht, water, en biodiversiteit. Drinkbaar water is een globaal publiek goed dat steeds schaarser wordt en nu reeds de aanleiding vormt tot conflicten die zouden kunnen ontaarden in oorlogen. Een zeer verregaande vernietiging van de oerbossen door onder meer houtkap, plantageaanleg en platbranden, kan een impact hebben op het klimaatsevenwicht. Er zijn sterke aanwijzingen die duiden op een directe link tussen het verwoesten van de bossen en de stijgende CO₂concentraties in de atmosfeer. Industrielanden leggen een disproportioneel groot beslag op de atmosfeer als globaal publiek goed door hun energie-intensieve consumptie- en productiepatronen. Naast deze natuurlijke publieke goederen zijn er ook immateriële zaken die als globale publieke goederen worden benoemd: vrede, rechtvaardigheid, veiligheid, gelijkwaardigheid maar ook internationale rechtspraak. Ook de factoren tijd en ruimte spelen hierin mee. Er is reeds een verschuiving bezig binnen de middelen voor internationale samenwerking van het lokale naar het globale niveau. In ons pleidooi voor meer middelen voor ontwikkelingsamenwerking willen we benadrukken dat beide niveaus van ontwikkelingssamenwerking (globale en lokale) belangrijk blijven. In elk geval moet gezien de groeiende problemen er ook een duidelijke toename van de budgetten zijn, die bij voorkeur worden aangewend voor het beschermen van globale publieke goederen.
- [7.2] De hulp moet doeltreffend zijn. Op dit ogenblik bedraagt het deel van de *Official Development Aid* (ODA) bestemd voor de minst ontwikkelde landen (MOL) slechts 22%, hetzij 0,05% van het BNP van de landen van het Comité voor Ontwikkelingshulp (COH) van de OESO. De sectoren gezondheid en opvoeding krijgen respectievelijk slechts 1,5% en 2% van de hulp van de COH-landen. Hulp moet zich oriënteren naar duurzame ontwikkeling en bijdragen tot een betere levenskwaliteit, tot het dichten van de kloof inzake *decent work*, een beter leefmilieu en een duurzame economische ontwikkeling. Op ecologisch niveau hebben en zullen de klimaatveranderingen buitengewoon desastreuze gevolgen hebben voor de ontwikkelingslanden. De raad pleit er dan ook voor dat de ontwikkelingshulp prioriteit zou geven aan ontwikkelingsprojecten die te situeren zijn binnen het kader van duurzame ontwikkeling, bijvoorbeeld aan die projecten die hernieuwbare energiebronnen en duurzame technologieën ondersteunen. De internationale publieke ontwikkelingshulp moet een essentieel element blijven in de strategie voor duurzame ontwikkeling. Deze moet worden beheerd door overheden die de vertegenwoordigers van de belangrijkste groepen uit Agenda 21 betrekken bij de ontwikkelingsinspanningen. Verder kan door het ondernemerschap van de private sector aan te moedigen werkgelegenheid worden gecreëerd, kunnen noodzakelijke leerprocessen worden aangemoedigd en kunnen middelen worden gegenereerd voor duurzame ontwikkeling en reductie van de armoede.



- [7.3] Uitvoering van VN-engagement van de 0.7% BNP voor ontwikkelingssamenwerking op korte termijn.

Uitgaven voor hulp moeten gebaseerd zijn op de prioriteiten van de burgers en regeringen in de begunstigde landen. Alle OESO-landen zouden alle vormen van gebonden hulp, na raadpleging van de betrokken actoren, moeten elimineren (zie de engagementen van de EU : Verder kijken dan de Monterrey Consensus : "De EU is tevens het volgende overeengekomen : de onmiddellijke tenuitvoerlegging van de DAC-aanbevelingen inzake het loskoppelen van hulp aan de Minst Ontwikkelde Landen en het voorzetten van de besprekingen met het oog op de verdere loskoppeling van bilaterale hulp" 20 maart 2002). De OESO-landen zouden eveneens de hoeveelheid goederen, diensten en expertisebronnen in de ontvangende of andere ontwikkelingslanden moeten vergroten. Donorregeringen zouden steun voor *capacity building* moeten voorzien die overeenstemt met de noden en de absorptiecapaciteiten van de ontvangende landen en hun coördinatie-niveau moeten vergroten. Initiatieven van de Belgische regering voor schuldverlichting (Pair-plan, dat voorziet dat de drieëntwintig rijkste landen 0,1111% van hun BNP in een fonds storten dat bestemd is om de snelle afbouw van de schuld van de 49 MOL te financieren, uitbreiding van het HIPC-akkoord betreffende de schuldkwijtschelding aan nieuwe ontwikkelingslanden) zouden moeten worden verder gezet. De betrokken actoren zouden moeten worden geconsulteerd in de tenuitvoerlegging van deze initiatieven.

- [7.4] Schuldkwijtschelding en –verlichtingsprogramma's

De Belgische regering moet pleiten voor een herziening van de huidige criteria en moet een menselijke benadering van ontwikkeling nastreven die toelaten de schuldhoudbaarheid te meten. De schuldhoudbaarheid moet worden gemeten in relatie tot de noodzakelijke en te voorziene regeringsfondsen (op korte en middellange termijn) ter ondersteuning van programma's voor armoedebestrijding en om de ontwikkelingsdoelstellingen uit de Millenniumverklaring te bereiken. Een doorzichtige arbitrageprocedure moet gebaseerd zijn op een ad hoc, neutraal besluitvormingsorgaan; op het recht van de vertegenwoordigers van de civiele samenleving van de betrokken landen om gehoord te worden en op de bescherming van de basisbehoeften van de debiteurs. De oprichting van een automatische schuldremdienst eens een arbitrageprocedure lopende is, moet worden voorzien. Dergelijke procedure helpt tevens bij de preventie van schuldcrisisen aangezien ze toekomstige, onverantwoorde leningen door zowel de private als openbare sector beperkt. Een allesomvattend kader voor schuldonderhandelingen is de meest doeltreffende manier om dit te bereiken.

- [7.5] Een stabilisering van de internationale financiële markten en van het volume van de internationale geldstromen, evenals van de regulerende normen op de financiële markten van de ontwikkelingslanden, die hen minder kwetsbaar maken voor buitenlandse intresten, zijn de belangrijkste voorwaarden om een nationale lange termijnplanning mogelijk te maken. Er zou een volledig mandaat moeten worden gegeven aan de Verenigde Naties om de mogelijkheden te onderzoeken aangaande de oprichting van een internationale geldtransactietaks om de mondiale financiële markten te stabiliseren, wat de basis is voor duurzame ontwikkeling. Regeringen zouden aan de Verenigde Naties een mandaat moeten geven om, in samenwerking met andere belangrijke internationale instellingen, de mogelijkheden te onderzoeken aangaande de oprichting van een internationaal kader inzake maatregelen voor de herverdeling van nationaal geïnde geldtransactietaksen. Dat mandaat zou tevens de uitwerking moeten omvatten van methodes die moeten worden gebruikt voor de toepassing, de monitoring, de mogelijke sancties en de verkiezing van zones voor de uitgave en herverdeling van taksen.

Prioriteit 8: In de Mededeling van de Europese Commissie voor de Top van Sevilla duidelijk gedefinieerde, concrete en meetbare doelstellingen bepalen waarbij de band met het interne beleid van de Unie wordt gelegd

- [8.1] De Raad haalt bepaalde elementen aan die ontbreken in de mededeling en/of waar de Europese Commissie meer rekening mee zou moeten houden:



- [a] Wat het gebrek aan concreet karakter van de mededeling betreft, wordt aangetoond dat op de veertig door de Commissie voorgestelde acties, er dertig geen *deadlines* hebben en er zijn er dertig ook niet meetbaar. Er zijn er slechts zeven die tegelijkertijd meetbaar zijn en beschikken over een tijdschema. Bovendien zijn veel van de voorgestelde acties slechts een herhaling van het bestaande beleid en de bestaande programma's van de EU;
- [b] Betreffende de objectieven inzake reductie van de uitstoot van broeikasgassen na 2012, beveelt de raad aan dat landen enkel engagementen zouden aangaan die rekening houden met de internationale situatie en na overleg op internationaal niveau;
- [c] De economische ontwikkeling moet worden gekoppeld aan sociale vooruitgang en milieubeheer, en er is nood aan een grotere integratie van de drie pijlers van duurzame ontwikkeling;
- [d] De vraag betreffende de internalisering van de externe kosten wordt niet in de mededeling behandeld terwijl ze toch in de mededeling van de EG voor Göteborg werd aangehaald;
- [e] De genderdimensie moet meer aanwezig zijn ;
- [f] De kwestie van toegang tot grond moet worden behandeld;
- [g] Deze mededeling verwijst niet naar de major group inheemse volkeren. Het is absoluut noodzakelijk dat de inbreng van alle major groups bij de resultaten van de Wereldtop over duurzame ontwikkeling in Johannesburg in overweging wordt genomen. De inheemse bevolking moet worden gehoord, in het bijzonder over het thema van het clean development mechanism van het Kyoto-protocol, het akkoord over de TRIP's van de Wereldhandelsorganisatie en de tenuitvoerlegging van artikel 8J van de Conventie inzake Biodiversiteit;
- [h] Het thema van de landbouw, de visserij en de bossen wordt nauwelijks in de mededeling behandeld en herneemt hoofdzakelijk wat er gezegd werd in het Groenboek over de toekomst van het gemeenschapsbeleid inzake visserij van 20 maart 2001;
- [i] De mededeling verwijst enkel inzake de volksgezondheid naar het akkoord over de TRIP's. De vragen die door dit akkoord worden gesteld, overschrijden dit beperkte kader, bijvoorbeeld voor milieukwesties. De Europese Commissie moet de verschillende door dit akkoord gestelde problemen bestuderen en er onder meer over waken dat bij de tenuitvoerlegging van het akkoord over de TRIP's het voorzorgsprincipe wordt toegepast;
- [j] De EU moet ervoor pleiten dat de EEG/VN-conventie over toegang tot informatie, participatie van het publiek aan en toegang tot justitie op het vlak van het leefmilieu (Conventie van Aarhus) wereldwijd wordt toegepast;
- [k] De Commissie zou moeten pleiten voor een versterking van de middelen (personeel en budget) van de ontwikkelingslanden zodat deze kunnen deelnemen aan internationale onderhandelingen en voor een evenwichtige participatie van alle landen aan het beslissingsproces binnen de Wereldhandelsorganisatie en de instellingen van Bretton Woods. Daarnaast is er nood aan een grotere transparantie van de besluitvormingsprocessen binnen deze organisaties.

Prioriteit 9: Meten is weten: de belangrijke rol van indicatoren voor de integratie van duurzame ontwikkeling in het Europese beleid erkennen

- [9.1] De lijst van structurele indicatoren van de Europese Unie, voorgesteld op de top van Barcelona, moet dienen ter ondersteuning van een globale en geïntegreerde politieke strategie, gestructureerd rond doelstellingen op korte, middellange en lange termijn. De huidige doelstellingen van de Europese Unie werden op de top van Lissabon vastgelegd ("de meest competitieve en dynamische kenniseconomie ter wereld worden die een



duurzame economische groei, vergezeld van een kwantitatieve en kwalitatieve verbetering inzake werkgelegenheid en van een grotere sociale cohesie, kan realiseren"). Deze doelstelling moet compatibel blijven met een duurzame ontwikkeling, meer bepaald door er de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen en milieubescherming bij te betrekken, zoals op de top van Göteborg benadrukt. Vandaar dat de Europese Unie een echte duurzame ontwikkelingsvisie op Europees vlak moet uitwerken. De indicatoren zouden de doelstellingen van een Europese strategie voor duurzame ontwikkeling moeten weerspiegelen.

- [9.2] De indicatoren met betrekking tot de verschillende pijlers van duurzame ontwikkeling zijn in de huidige lijst versnipperd opgenomen. Dit kan dan ook slechts een eerste stap zijn naar een betere integratie van het beleid op weg naar een duurzame ontwikkeling.
- [9.3] De FRDO neemt er akte van dat de keuze voor de structurele indicatoren gedeeltelijk werd bepaald door de beschikbaarheid van de gegevens. De FRDO is niettemin van mening dat de lijst onevenwichtig is, wat ook zorgt voor een onevenwichtige synthese. Het criterium van de beschikbaarheid van gegevens mag geen exclusief criterium zijn. Het essentiële criterium is wel degelijk dat de doelstelling van een evenwichtige duurzame ontwikkeling wordt bereikt.
- [9.4] De indicatoren zouden ook tot een belangrijke wedijver moeten leiden tussen de Europese landen, bijvoorbeeld inzake wetenschappelijk onderzoek en ook inzake het gebruik van natuurlijk hulpbronnen.
- [9.5] Bij de reservelijst van milieu-indicatoren (zie de conclusies van de Europese Raad onder Belgisch voorzitterschap over de sleutelindicatoren inzake milieu voor duurzame ontwikkeling op de open lijst, 28 november 2001, document 14589/01) zouden nieuwe indicatoren de volgende domeinen moeten bestrijken (niet exhaustief):
- de volksgezondheid
 - de voedselzekerheid
 - duurzaam beheer en exploitatie van de natuurlijke hulpbronnen : visserijbronnen, ontwikkeling van een duurzame landbouw, bosruimtes, waterbronnen
 - biodiversiteit
 - niveau van vervuiling van het milieu en van de levende wezens (water, grond, lucht, planten, dieren, mensen) door schadelijke substanties
 - band tussen milieu, werkomstandigheden en volksgezondheid
 - duurzame consumptie en productie, graad van dematerialisatie van de economie, gebruik van materiële bronnen in de economie (bijvoorbeeld, na evaluatie, de TBM-index - totale behoefte aan materialen – (TMR in het Engels: "*total material requirement*") gebruiken).
 - toerisme
 - externe dimensie van Europa : Noord-Zuidrelaties, ontwikkelingssamenwerking
 - link tussen enerzijds participatie, informatie en consultatie van arbeiders en anderzijds de kwaliteit van de organisatie van het werk en de werkgelegenheid.
 - link tussen enerzijds salarisniveau, inkomstenverdeling en anderzijds de verarming en sociale uitsluiting
 - link tussen enerzijds voortdurende vorming van arbeiders en werkzoekenden en anderzijds sociale uitsluiting
 - de culturele aspecten (die volledig op de lijst ontbreken)

Een bruikbare consultatie van de betrokken actoren zou toelaten de meest geschikte indicatoren voor deze domeinen te definiëren.

- [9.6] De raad denkt eraan om de lijst van de structurele indicatoren van de Europese Unie later grondiger te onderzoeken, en in het bijzonder de indicatoren inzake energie.



Prioriteit 10: *International Governance for Sustainable Development* realiseren

[10.1] De OSD zou gebruik maken van de expertise van CSD, zou effectieve beleidslijnen uitwerken en zou de coördinatie, implementatie en monitoring van politieke akkoorden op zich nemen.

[10.2] Door de oprichting van OSD kunnen een aantal functionele commissies, programma's en fondsen van de VN binnen OSD worden geïntegreerd. Deze integratie moet rationalisering en besparing toelaten. Het betreft onder andere de Commissie voor Sociale Ontwikkeling, de Commissie voor Wetenschap en Technologie voor Ontwikkeling, de Commissie voor de Status van de Vrouw en de Commissie voor Bevolking en Ontwikkeling die nu onder ECOSOC vallen. Ook een aantal programma's die nu onder de Algemene Vergadering vallen kunnen bij OSD worden ondergebracht. Het betreft UNDP (UN Development Programme), UNHSP (UN Human Settlements Programme), UNFPA (UN Population Fund), UNIFEM (UN Development Fund for Women), UNEP (UN Environment Programme) en UNCTAD (UN Conference on Trade and Development). OSD wordt verder ondersteund door de VN onderzoeks- en opleidingsprogramma's INSTRAW (International Research and Training Institute for the Advancement of Women), UNITAR (UN Institute for Training and Research) en UNRISD (UN Research Institute for Social Development).

[10.3] Functionering:

- financiering van de organisatie en haar activiteiten op basis van jaarlijkse vaste bijdragen van de lidstaten volgens de VN-sleutel, met een boeteclausule in geval van achterstallige bijdragen die een bepaalde termijn verstrijken; mogelijkheid tot additioneel sponsorship voor faciliterende en capacity building programma's ;
- een implementatiecomité dat de nationale rapporten inzake duurzame ontwikkeling van de lidstaten kan opvolgen en faciliterend kan optreden (o.m. technologie transfer – andere vormen van capacity building);
- tweejaarlijks verslag aan de algemene vergadering van de VN over de werkzaamheden van de organisatie en een tweejaarlijkse algemene vergadering van de OSD op ministerieel niveau;
- het nemen van beslissingen op basis van consensus. Indien geen consensus kan worden bereikt, op basis van een $\frac{3}{4}$ meerderheid ofwel op basis van een tacit acceptance procedure met een opting out (gewone meerderheid, mits een uitstapmogelijkheid te notificeren binnen een korte periode na de beslissing (bv. 60 dagen)).

[10.4] Een versterking van het mondiaal milieubeleid moet gepaard gaan met inspanningen naar de ontwikkelingslanden. Enkele aandachtspunten zijn het versterken van de programma's die gericht zijn op *capacity building* en technologieoverdracht en het verder aanhalen van de banden (een versterkt strategisch partnership) tussen UNEP en de *Global Environmental Facility* (GEF).

Bijlage 2. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 16 april 2002

- de 4 voor- en ondervoorzitters
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking
- de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen
- de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties
- de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties
- de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten



- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus

Totaal: 33 van de 38 stemgerechtigde leden

Bijlage 3. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

Werkgroep	Vergaderdata
Duurzaamheidsstrategieën	4, 13, 21 en 28 maart, 10 april 2002
Energie en klimaat	24 januari, 25 februari, 8 en 20 maart, 15 april 2002
Internationale betrekkingen	31 januari, 14 en 27 februari, 12 en 26 maart, 9 april 2002
Productnormen	18 en 25 maart, 8 april 2002
Sensibilisatie en communicatie	14 en 29 maart 2002
Wetenschappelijk onderzoek	14 maart 2002

Bijlage 4. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Voorzitters en ondervoorzitters van de werkgroepen

- Prof. Luc HENS (Vrije Universiteit Brussel, VUB - voorzitter Wetenschappelijk onderzoek)
- Prof. Marie-Paule KESTEMONT (Université Catholique de Louvain - voorzitter Duurzaamheidsstrategieën)
- Prof. Luc LAVRYSEN (Universiteit Gent, UG – voorzitter Productnormen)
- Mme. Jacqueline MILLER (Bureau Européen de l'Environnement, BEE - ondervoorzitster Duurzaamheidsstrategieën)
- Mme. Delphine MISONNE (Facultés Universitaires Saint-Louis, FUSL – ondervoorzitster Productnormen)
- M. Marek POSNANSKI (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA – ondervoorzitter Internationale betrekkingen)
- Mme. Catherine ROUSSEAU (Centre de Recherche et d'Information des Organisations de Consommateurs, CRIOC - ondervoorzitster Sensibilisatie en communicatie)
- Mevr. Lut SLABBINCK (Algemeen Christelijk Vakverbond van België, ACV - ondervoorzitster Energie en klimaat)
- Mme. Thérèse SNOY (Inter-Environnement Wallonie, IEW – voorzitter Sensibilisatie en communicatie)
- Prof. Jean-Pascal van YPERSELE de STRIHOU (Université Catholique de Louvain, UCL – voorzitter Energie en klimaat)
- Prof. Han VERSCHURE (Katholieke Universiteit Leuven, KU Leuven – voorzitter Internationale betrekkingen)
- Dhr. Willy WEYNS (Bond Beter Leefmilieu - ondervoorzitter Wetenschappelijk onderzoek)

Stemgerechtigde leden van de Raad en hun vertegenwoordigers

- Dhr. Roger AERTSENS (Federatie van de Chemische industrie van België, Fedichem)
- Mme Laurence BAUDESSON (Fédération des Industries Chimiques de Belgique, Fedichem)
- M. Tom BAULER (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- Dhr. Bart BODE (Broederlijk Delen)
- Mevr. Esmeralda BORGIO (Bond Beter Leefmilieu)
- Dhr. Johan BOSMAN (KWIA, Steungroep voor Inheemse Volken)
- M. Dirk CARREZ (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)



- Mme. Isabelle CHAPUT (Fédération des Entreprises de Belgique, FEB)
- Dhr. Thomas CRAENEN (11.11.11)
- Mme. Irène DEKELPER (Syndicat Libéral, CGSLB)
- M. Geoffroy DE SCHUTTER (Inter-Environnement Bruxelles)
- Dhr. Luk DEURINCK (Belgische Petroleum Federatie, BPF - Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Mme. Anne DE VLAMINCK (Inter-Environnement Wallonie, IEW)
- Mevr. Elizabeth DE WANDELER (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Dhr. Jo DEWULF (Universiteit Gent - UG)
- M. Emmanuel D'ETEREN (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- Mevr. Fanny DOUVERE (Universiteit Gent, UG)
- Mme. Sophie ENGLEBIENNE (Oxfam-Solidarité)
- Mevr. Birgit FREMAULT (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Dhr. Geert FREMOUT (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- Mme. Myriam GERARD (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique, CSC)
- Mme. Brigitte GLOIRE (Oxfam-Solidarité)
- M. Jean-Pierre JACOBS (Groupement de la sidérurgie, FEB)
- M. Paul JACOBS (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- Dhr. Claude KLEIN (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Dhr. Dirk KNAPEN (Bond Beter Leefmilieu)
- Prof. Frank MAES (Universiteit Gent, UG)
- M. Jacques MALENGRAUX (Electrabel)
- M. Kevin MARECHAL (Université Libre de Bruxelles, ULB)
- M. Bruno MELCKMANS (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB)
- M. Roland MOREAU (Greenpeace Belgium)
- Mme. Ann NACHTERGAELE (FEVIA, Federatie Voedingsindustrie)
- Mme. Cécile NEVEN (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- M. Philippe OPDENACKER (Electrabel)
- Mme. Anne PANNEELS (Fédération Générale du Travail de Belgique, FGTB - vice-voorzitster van de FRDO)
- Mevr. Michèle PANS (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV)
- Mme. Valéry PATERNOTTE (Greenpeace Belgium)
- Dhr. Dimitri PEVENAGE (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Dhr. François PHILIPS (Algemeen Belgisch Vakverbond, ABVV)
- Mme. Edilma QUINTANA (Centre National de Coopération au Développement, CNCDD)
- Mme. Pascale RECHT (Centre de Recherche et d'Information des Organisations de Consommateurs, CRIOC)
- Mevr. Leida RIJNHOUT (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- Mme. Karola TASCHNER (Inter-Environnement Bruxelles)
- Dhr. Paul VAN CAPPELLEN (Onderzoeks- en informatiecentrum van de verbruikersorganisaties, OIVO)
- Mevr. Saar VAN HAUWERMEIREN (Bond Beter Leefmilieu)
- Dhr. Steven VANHOLME (Natuurpunt-Birdlife)
- Mevr. Lien VANWALLE (Universiteit Gent, UG)
- M. Daniel VERBIST (Fédération des Industries Chimiques de la Belgique, Fedichem)
- M. Stephan VIS (Inter environnement Wallonie, IEW)
- Prof. Hendrik VOS (Universiteit Gent, UG)
- M. Alain WILMART (Confédération des Syndicats Chrétiens de Belgique, CSC)
- M. Edwin ZACCAI (Université Libre de Bruxelles, ULB)

Niet-stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Dhr. Luc BAS (Aminal)
- M. Jacques BAVEYE (Ministère des Finances)
- M. Henri BERNARD (Comité National de l'Energie, CNE)
- Mme. Marie-Carmen BEX (Services Fédéraux des Affaires Scientifiques, Techniques et Culturelles, SSTC)



- Mme. Anne FIERENS (Services Fédéraux des Affaires Scientifiques, Techniques et Culturelles, SSTC)
- Dhr. Marc VAN HEUCKELOM (Federale diensten van wetenschappelijke, technische en culturele aangelegenheden, DWTC)
- Dhr. Ludo VANONGEVAL (Aminal)
- Dhr. Jan VERSCHOOTEN (Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling, ICDO)

Uitgenodigde experts

- M. Emmanuel BAUDHUIN (Ministère des Affaires économiques)
- M. Jean CECH (Envirostrategy)
- Dhr. Walter DEJONGE (Universiteit Gent: Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, CDO)
- Dhr. Peter DHONDT (International Press Service, IPS)
- M. Benjamin DESSUS (Commission française de développement durable, CFDD, France)
- Mme. Anne FRANKLIN (Institut royal des sciences naturelles)
- Dhr. Bernard MAZIJN (Universiteit Gent: Centrum voor Duurzame Ontwikkeling, CDO)
- Mme. Françoise ONCLINCX (Institut Bruxellois pour la Gestion de l'Environnement, IBGE)
- Dhr. Gunther SLEEUWAGEN (Ministerie van Buitenlandse Zaken)
- M. Fernand SONCK (Interdepartementale Commissie Duurzame Ontwikkeling, ICDO)
- M. Pierre TIELEMANS (Ministère des Communications et de l'Infrastructure)
- Dhr. Chris VANDEN BILCKE (Ministerie van Buitenlandse Zaken)
- Dhr. Peter WITTOECK (Federale Diensten Leefmilieu)

Secretariaat

- M. Marc DEPOORTERE
- Dhr. Jan DE SMEDT
- Mevr. Stefanie HUGELIER
- Mevr. Nathalie MAELFAIT
- Mme. Catherine MERTENS
- Mme. Karima SAQUI